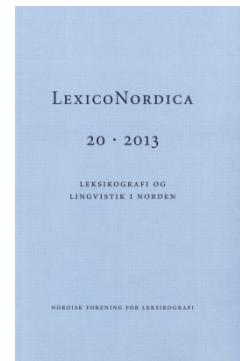


# LexicoNordica

Titel: Lexikografi kontra lingvistik?  
Forfatter: Henrik Nikula  
Kilde: LexicoNordica 20, 2013, s. 111-126  
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>



© LexicoNordica og forfatterne

## Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

# Lexikografi kontra lingvistik?

*Henrik Nikula*

In this paper my own experiences as a linguist deeply interested in lexicography constitute the starting point of the discussion. Lexicographers as well as linguists try to describe the vocabulary of language. Linguists, however, try to describe words as elements of the mental lexicon, whereas lexicographers try to create texts designed to make it possible for dictionary users to understand and to integrate words in their own mental lexicon. In the article some examples are given in order to show how dictionary descriptions can inspire theoretical linguistic analysis.

## 1. Inledning

Det har skrivits många viktiga bidrag om relationen mellan lexikografi och lingvistik, jfr t.ex. Hartmann (2010), Rundell (2012). Det är sålunda inte lätt att komma med något nytt. Av den anledningen tar jag här upp några förhoppningsvis åskådliga exempel på hur jag själv inspirerats av ordböcker i min verksamhet som lingvist och lexikolog. Före detta behandlar jag emellertid några allmänna synpunkter på temat.

## 2. Allmänna synpunkter

Inom lexikografien (praktisk o. teoretisk) kan man ibland se en tendens att vilja avgränsa sig gentemot lingvistik. Hartmann (2010:24) talar om ett "love-hate-relationship" mellan lingvistik och lexikografi. Liknande tendenser har man kunnat skönja inom översättningsteorin. Den bild av lingvistik som explicit och kan-

ske framför allt implicit ibland ges inom översättningsteorin får en som lingvist att ställa sig frågan: ”Är jag verkligen lingvist?” Det som får representera hela lingvistikens är ofta ett snävt delområde, dvs. strukturalistisk systemlingvistik, medan man inom översättningsteorin försökt lägga tonvikten på pragmatiska och kommunikativa aspekter. I mycket har problemen också varit vetenskapspolitiska i samband med översättningsteoriens strävan att etablera sig som akademisk disciplin och detsamma torde gälla lexikografin, jfr Hartmann (2010).

I det inledande abstraktet till sin artikel ”Leksikografi. Hvad er det?” skriver Henning Bergenholtz (1995:37):

Lexicography is not a linguistic discipline and specially not a genuine part of lexicology. Lexicography is not only the compiling of dictionaries, but theory and practice for dictionaries, lexica and encyclopaedias.

Till lingvistikens centrala objekt hör fonologi, morfologi, syntax, semantik och pragmatik, såväl synkront som diakront. Dessa centrala delområden kan undersökas ur olika perspektiv och inom ramen för olika mera omfattande teoribildningar. Det har sålunda uppstått lingvistiska ”discipliner” som textlingvistik, pragmalingvistik, kognitiv lingvistik, sociolingvistik, psykolingvistik och –lexikologi. Lingvistik är sålunda inte något enhetligt begrepp och kan inte jämföras med strukturell lingvistik, även om begreppet struktur är centralt inom lingvistisk forskning.

Språkets lexikon, såväl i betydelsen ordförråd som mentalt lexikon, är förknippat med språkets alla aspekter och kan därför studeras ur alla de synvinklar språket överhuvudtaget studeras. Lexikologin är uppenbart ett delområde av lingvistikens. I och med att också lexikografin beskriver språkets ”ordförråd” föreligger ett tydligt samband mellan lexikologin och framför allt den teoretiska lexikografin eller metalexikografin. Men även om objekten för le-

xikologi och lexikografi må vara starkt överlappande är deras syften helt olika.

Själv fick jag nästan handgripligt insikt i relationen mellan lingvistik och lexikografi när jag 1986 vid en lingvistisk konferens i Göttingen hävdade att belägg ur texter t.o.m. kunde vara sämre än av lexikografen konstruerade eller bearbetade exempel, att de som exempel i en ordbok snarast var pseudoautentiska eftersom de var ryckta ur sin ursprungliga kontext. Den därpå följande diskussionen blev mycket ”livlig”.

Det var naturligtvis inte min avsikt att förneka betydelsen av autentiska texter för ordboksarbetet. Syftet var att klargöra skillnaden mellan att beskriva ordens funktioner som element i ”normal” autentisk kommunikation och att presentera orden för en ordboksanvändare i form av en ordbok eftersom det helt uppenbart är en skillnad mellan texters, satsers och ords funktioner som exempel i ordböcker och deras funktion i övrig kommunikation, jfr Nikula (1995). Det är just i försöken att beskriva enskilda lexem abstraherade från specifika kontexter och kommunikativa situationer som lexikologin och lexikografen står varandra närmast.

### 3. Lexikalisk och aktuell betydelse

Man kan ibland höra påståendet att ett ord först i kontext får sin betydelse. Om detta i strikt mening vore sant skulle man inte veta vilket ord man i ett visst sammanhang kan använda eftersom alla ord man känner till i så fall saknade betydelse innan man använde dem. Man måste alltså också utan kontext kunna förknippa varje ordform med något slags betydelse. I den meningen är emellertid påståendet sant att man i olika kontexter kan urskilja olika betydelser eller betydelsenyanser så att man vid en tillräckligt noggrann analys t.o.m. kan hävda att orden i varje kontext har en betydelse som avviker från betydelsen i alla andra kontexter. Om dessa bety-

dels vore att betrakta som ett ords lexikaliska betydelse vore det omöjligt för den enskilde språkanvändaren att behärska ett enskilt ords betydelse och det vore omöjligt att ge detta en lexikografisk betydelsebeskrivning och därmed meningslöst att skriva betydelseordböcker. Såväl lexikografen som lexikologen måste alltså skilja mellan en kontextbetingad ”aktuell” betydelse (”mening”, ”innehåll”) och en grundläggande abstraktare ”lexikalisk” betydelse i form av regler eller konventioner för hur tecken används och tolkas. Det är naturligtvis den lexikaliska betydelsen som lexikografen och lexikologen måste försöka komma åt och beskriva, medan t.ex. översättningsteorin i första hand intresserar sig för aktuell betydelse. Skillnaden mellan lexikografisk ekvivalens och översättningsekvivalens bygger sålunda på skillnaden mellan lexikalisk och aktuell betydelse, jfr även Hannesdóttir (2012:43–45).

#### 4. Substantivet *Dom*

Eftersom jag är germanist bygger min erfarenhet framför allt på tyskan. Nya insikter får man ofta genom att man upptäcker att någonting inte stämmer. Ett sådant fall är beskrivningen av *Dom* ’dom, domkyrka’ i Kempcke (2000):

(2) **Dom** [do:m], der; ~s, /auch ~es, ~e ‘große, repräsentative Kirche (1)<sup>1</sup> mit einer Kuppel’: *der Kölner ~; der ~ zu Speyer, Worms; der Berliner ~; vgl. Münster*

Det är ju uppenbart att denna betydelsebeskrivning är gravt felaktig eftersom de angivna kyrkorna i Köln, Speyer och Worms saknar kupol. Man kunde tycka att ett sådant tämligen trivialt fel

1 För ”Kirche (1)” anges under uppslagsordet Kirche ”Bauwerk für den Gottesdienst kirchlicher Gemeinden, das meist mit einem Turm und einer Glocke versehen ist”.

saknar allmänt intresse. Lexikologiskt är emellertid felet intressant eftersom det ger en antydning om hur det mentala lexikonet fungerar. Den nämnda ordboken är utarbetad vid universitetet i Potsdam, alltså i det omedelbara grannskapet till Berlin. Det är därför inte konstigt att den imponerande domen i Berlin uppfattats som en typisk dom(kyrka) och därmed som prototypisk.<sup>2</sup> Om lexikonet skrivits i Köln hade betydelsebeskrivningen kanske innehållit ett element 'med högt och spetsigt torn'. Detta låter oss anta att olika personer kan ha olika prototyper för samma företeelse och att sannolikt också en enda person kan ha mer än en prototyp för samma företeelse utan att dessa "motsäger" varandra. Prototyperna utgör föreställningar om ting, egenskaper, händelser osv. med hjälp av vilka vi orienterar oss i världen och med vars hjälp vi kan identifiera de språkliga tecknens referens. Dessa föreställningar är relaterade till vår perception, till syn, hörsel, lukt, känselsinne och/eller motorik, och bildar sålunda ett slags brygga mellan dessa och omvärlden. Föreställningarna utgör därmed också den nödvändiga förutsättningen för att etablera referens.

Om vi stryker *Kuppel* i betydelsebeskrivningen återstår alltså "große, repräsentative Kirche", dvs. angivelsen av ett antal distinktiva särdrag, [<+stor>, <+representativ>, <+kyrka>], samt ett antal exempel på kyrkor som kan betecknas med lexemet *Dom*. Utgående från detta ordboksexempel kan lexikonanvändaren bilda sig föreställningar om prototypiska exemplar som tjänar som en bas för identifieringen av domer eller domkyrkor i den utomspråkliga världen. De distinktiva särdragen anger en mera "teckenspecifik" betydelse; man kunde tala om strukturell eller "digital" betydelse. Dels avgränsar särdragen <+stor> och <+representativ> tecknet *dom(kyrka)* gentemot tecknet *kyrka*, dels anger de vilka egenskaper hos prototypen som är särskilt relevanta, alltså vilka egenska-

2 Nämns kan att också Nikolai-kyrkan i Potsdam är försedd med kupol och också i övrigt uppfyller kriterierna i betydelsebeskrivningen.

per ordet genom sin betydelse ”perspektiverar”.<sup>3</sup> En sådan *dubbel kodning* förefaller i själva verket vara mycket allmän i ordböcker, även om den inte alltid kommer till synes explicit.<sup>4</sup> – Intressanta i detta sammanhang är Hovmark (2012) och Lorentzen & Trap-Jensen (2012).

## 5. Färgbeteckningar

En av utgångspunkterna i diskussionen om prototyper var färgspektrum, jfr t.ex. Taylor (2003:1–17, 19f.). Det kan därför vara intressant att se hur dessa beskrivits i ordböcker. SO (*Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*) ger följande betydelsebeskrivningar för *blå* (nedan medtaget endast sådant som är relevant för framställningen):

**blå** ’som har färg som liknar klar himmel’: *gråblå, himmelsblå, havet är alldeles blått, hon har blåa ögon som sin mor* [...]

Mellan de olika färgerna föreligger inga tydliga gränser som man kunde ange i en betydelsebeskrivning. Därför har man i SO försökt framkalla föreställningar om prototypiska fall, dels i själva betydelsebeskrivningen för *blå*, ’som har färg som liknar klar himmel’, dels genom exempel, *himmelsblå*. Föreställningar om verkligheten är emellertid strängt taget inga språkliga betydelser, utan blir det först när de förknippas med ett språkligt uttryck; en föreställning kan ju för övrigt i sig inte utgöra någon regel och därmed inte heller någon språklig regel eller konvention. Den

3 Här har naturligtvis inte beaktats att med *dom(kyrka)* normalt avses en biskopskyrka. – Om man vill kalla en liten anspråklös landsortskyrka för *dom*, så må man göra det, men man avviker då entydigt från bruket.

4 Också de distinktiva särdragen såsom <+stor>, <+representativ> och <+kyrka> måste naturligtvis representera något som man kan föreställa sig för att de ska kunna fylla sin perspektiverande funktion.

teckenspecifika strukturella betydelsen kommer till uttryck i beskrivningen ”som har färg”. Genom särdraget <+färg> inordnas de olika färgbeteckningarna i ordfältet ”färger”. Som tecken skiljer sig färgbeteckningarna från varandra genom att de är relaterade till olika prototyper, men prototyperna kan inte som sådana utgöra distinktiva särdrag eftersom deras gränser är oskarpa. Den strukturella betydelsen för *blå* kan anges som följande: [<+färg>, <-grön>, <-gul>, <-röd>, <-grå>, <- ...>]. Inom fältet ”färger” är sålunda varje färgbeteckning *som tecken* strikt avgränsad gentemot alla andra beteckningar, medan de med tecknen förknippade prototyperna saknar sådana tydliga gränser. Exemplet med färgbeteckningar åskådliggör kanske ännu tydligare hur man genom antagandet om den dubbla kodningen kan beakta det faktum att språket som i grunden är ett digitalt system kan förmedla information om en verklighet som inte känner några skarpa gränser. Färgspektrum är ett utmärkt exempel på detta. Det är språket som sätter dessa gränser och det faktum att språket i så stor utsträckning kunnat beskrivas som en abstrakt struktur talar för antagandet om dess i grunden digitala karaktär. Men också ordböckernas beskrivningar utgående från begreppen *genus proximum* och *differentiae specifica* är ett uttryck för detta. Av ovan angivna skäl har emellertid betydelsebeskrivningarna för just färgbeteckningar i SO mindre en karaktär av betydelsedefinition. De har i stället närmast en karaktär av exempel genom vilka man försöker framkalla en föreställning om en prototypisk bärare av en viss färg. – I detta avsnitt har endast färgbeskrivningar i SO behandlats. SO förefaller dock vara tämligen representativt för enspråkiga ordböcker, jfr t.ex. COLLINS COBUILD, DUDEN, Kempcke (2000), SAOB.

## 6. Perspektivering och polysemi

I samband med exemplet *Dom* hävdade jag att de distinktiva särdragen anger vilka egenskaper hos prototypen som är särskilt



relevanta, dvs. att särdragen anger ur vilket perspektiv den med tecknet förknippade prototypen ska ses. Eftersom det språkliga uttrycket är lineärt – rumsligt och/eller tidsmässigt – är det alltid förknippat med något slag av perspektivering.<sup>5</sup> Detta ser man tydligt i syntaxen, t.ex. i valet mellan passiv och aktiv. Lexikaliskt kommer perspektiveringen kanske tydligast till uttryck i verbvalensen och därmed i valet av verb. T.ex. verben *köpa* och *sälja* ger sålunda olika perspektiv på samma utomspråkliga handling. Vid betraktandet av polysema lexem utan valens finner man i ordböcker andra intressanta typer av perspektivering som betydelseelement. Ett sådant exempel är tyskans *Pferd* 'häst', som i det här sammanhanget är något tydligare än svenskans *häst* och som i DUDEN beskrivs på följande sätt (grafiskt lätt förändrat):

**Pferd 1:** Als Reit- und Zugtier gehaltenes hochbeiniges Säugetier mit Hufen, meist glattem, kurzem Fell, länglichem, großem Kopf, einer Mähne u. langhaarigem Schwanz.

**Pferd 2:** Turngerät, das aus einem dem Rumpf eines Pferdes ähnlichen, mit Lederpolster u. zwei herausnehmbaren Griffen versehenen Körper (2) auf vier in der Höhe verstellbaren, schräg nach außen gerichteten Beinen besteht.

**Pferd 3:** Schachfigur mit Pferdekopf; Springer.

Utöver dessa betydelsebeskrivningar ges under *Pferd* 1 ett stort antal exempel av varierande slag som belyser ordets användning. Betydelsebeskrivningarna ovan innehåller gemensamma element som motiverar att man som DUDEN betraktar *Pferd* som polysemt och inte som tre homonymer. Likaså är det uppenbart att *Pferd* 1 ses som den grundläggande betydelsen medan *Pferd* 2 och *Pferd* 3 *historiskt* kan ses som resultat av andra perspektiveringar av

5 Jfr Taylor (2003:88): "A linguistic form gets its meaning by profiling, or highlighting, a particular region or configuration in the relevant domain." Jfr även Taylor (2003:93f., 103f., 127f., 229) och hans begrepp: *perspectivization*.

samma prototyp vilket lett till uppkomsten av nya prototyper. De potentiella referensobjekten och därmed prototyperna för *Pferd 2* och *Pferd 3* är intressanta bl.a. därför att de uppvisar vissa visuella likheter med djuret häst. I fråga om gymnastikredskapet gäller det ”kroppen”, de långa benen liksom också handtagen som antyder en sadel. Vidare föreligger funktioner som liknar ritt, framför allt voltige. Schackfiguren uppvisar likhet med ett hästhuvud, men det finns också ytterligare funktionella likheter som är betydligt viktigare. Liksom en riktig häst kan denna schackfigur i motsats till andra schackfigurer hoppa eller ”springa” över hinder, jfr det synonyma *Springer* (eller *springare* som förefaller vara förhärskande i modern svenska). Det finns ytterligare en tydlig ikonisk likhet mellan gångarterna vänster- och högergalopp och schackfigurens rörelsemönster, dvs. två fält rakt fram och ett fält till vänster eller till höger.<sup>6</sup> Utgående från dessa iakttagelser kunde följande strukturella betydelsebeskrivningar konstrueras:

**Pferd 1** [<+levande> <-hum> <+högbent> <+hovar>  
<+man> <+/-rid- o. dragdjur>]

**Pferd 2** [<-levande> <+ lik kroppen hos en häst>  
<+gymnastikredskap>]

**Pferd 3** [<-levande> <+lik ett hästhuvud> <+schack-  
figur>]

Dessa tre betydelsebeskrivningar innehåller inte några explicit gemensamma särdrag och man kan endast tala om perspektivering vid en jämförelse utgående från den första betydelsevarianten. Isolerat lexikaliskt, utan kontext, framkallar ordet *Pferd* ’häst’ i normalfallet hos läsaren eller höraren med största sannolikhet föreställningen om djuret ”häst”, dvs. betydelsen 1) utgör *de-*

6 Det är intressant att SAOB för *häst* som beteckning på schackfigur noterar: ”namnet föranledt av pjäsens gång på sch[a]ckbrädet”. (SAOB H2150; tryckår: 1932).

*fault*-betydelsen. Om emellertid ordet *Pferd* i en konkret situation används för att beteckna ett hästliknande gymnastikredskap eller en hästliknande schackfigur sker en ”omperspektivering” så att sådana egenskaper som inte är betydelserelevanta för *Pferd* 1 blir relevanta medan andra stryks. På det sättet uppstår sådana aktuella betydelser som är lexikaliserade som *Pferd* 2 och *Pferd* 3. Särdragen <+gymnastikredskap> och <+schackfigur> är komplexa och hänvisar till referensobjektens funktioner. Polysemi kan alltså ses som ett resultat av omperspektivering.

## 7. Stil

Det är som bekant ofta synnerligen vanskligt att ange stilnivån hos ett ord, jfr t.ex. Svensén (2004:84f., 392). Även om den slutliga stilupplevelsen uppstår i den konkreta kontexten är det otvivelaktigt så att man också lexikaliskt kan tilldela vissa ord stilvärden vilket innebär att de inte kan användas i vilka kontexter som helst. Att bestämma stilnivå är problematiskt också därför att stiluppenbarligen är en estetisk kategori, dvs. något som upplevs och därför inte klart kan definieras, jfr t.ex. Nikula (2012:131–187). Lika uppenbart förefaller det emellertid vara att stilnivån kan utgöra ett distinkt särdrag så att lexem som i övrigt är synonyma skiljer sig i fråga om stilvärde. Som exempel använder jag mig av orden *fader*, *far*, *farsa*, *farsgubbe* och *pappa*, vilka jag upplever som stilmässigt avvikande från varandra, även om de kan ha samma referens. Detta intryck verifieras av att de har tydligt olika frekvens, vilket lätt kan konstateras genom sökning i t.ex. Google. Utgående från SO ger jag här en egen beskrivning av den strukturella betydelsen där sådana ”stildrag” som inte angivits i SO kursiverats:<sup>7</sup>

7 Stilmarkeringarna har satts mellan dubbla vinkelparenteser eftersom de är estetiska kategorier och därmed inte exakt definierbara.

- fader** [<+man> <+har barn> <<+något högtidligt>>]  
**far** [<+man> <+har barn> <<+vardagligt>>]  
**farsa** [<+man> <+har barn> <<+mycket vardagligt>>]  
**farsgubbe** [<+man> <+har barn> <<+synnerligen vardagligt>>]  
**pappa** [<+man> <+har barn> <<+familjärt, vanligt>>]

Vart och ett av orden framkallar hos höraren eller läsaren en prototypisk föreställning om en far. Denna föreställning är dels avhängig av hans eller hennes erfarenheter av fäder, dels av den kontext ordet uppträder i samt av de stildrag det är förknippat med. Stilnivån hos dessa beteckningar för fäder varierar helt uppenbart bl.a. regionalt, varför en ordboksbeskrivning endast kan utgöra en ”orienterande kompromiss”.

## 8. Konstruktioner

Angivandet av konstruktioner såsom valens i ordböcker kan erbjuda för lexikologen intressanta iakttagelser. I SO finner vi t.ex. följande konstruktioner:

- a) ~ *ngn* el. *ngt*  
 b) ~ *ngn* el. *ngt som ngn* el. *ngt* el. *ADJ*.

Tecknet ”~” står för ett verb, dvs. det är frågan om ett verb som i fall a) lexikaliskt sett konstrueras med subjekt och objekt, samt i fall b) ytterligare med antingen *som* + substantiv eller *som* + adjektiv. Enligt konstruktionsgrammatiken utgör en sådan konstruktion i sig ett tecken bestående av form och innehåll, jfr t.ex. Goldberg (2006). Detta må vara en riktig analys, men det är uppenbart att man som ”normal” språkanvändare inte får så mycket ut av en sådan beskrivning. För att man ska få en uppfattning om vad det

egentligen är fråga om behövs konkret språkligt material, ”ord”. Om man vet att dessa konstruktioner finns under uppslagsordet **betrakta** i SO kanske man redan då får en uppfattning om vad det rör sig om, men först i och med att SO ger exempel som ”*han ~de henne uppmärksam*” och ”*vi ~r problemet som löst*” blir det tydligt att det rör sig om de två betydelserna ’se på’ och ’bedöma’. SO betraktar alltså verbet *betrakta* som dubbeltydigt. Utgående från detta kan man se sådana abstrakta konstruktioner som ett slags distinktiva särdrag som anger vad som är lexikaliskt sett relevant i en konkret kontext. I exemplet ”*han ~de henne uppmärksam*” utgör sålunda *uppmärksam* visserligen ett kontextuellt, men inte ett lexikaliskt relevant element eller med en annan terminologi, det ligger utanför räckvidden för verbets valens.

Det ovan sagda låter oss anta att konstruktioner liksom övriga abstrakta strukturer inte är sparade i vårt minne, i vårt mentala lexikon, som rena strukturer utan i stället som perspektiverade föreställningar om konkreta fall i form av prototyper. Vi kan knappast föreställa oss rena strukturer eller ”tomma” konstruktioner utan innehåll, eftersom föreställningar alltid är föreställningar om någonting. Naturligtvis kan vi föreställa oss en *beskrivning* av en abstrakt struktur, men då utgör beskrivningen innehållet i föreställningen.

## 9. Avslutande reflektioner

För en lingvist behöver ordböcker inte utgöra endast en hjälpreda vid praktiska språkliga problem utan de kan också utgöra en inspirations- och kunskapskälla när man försöker lösa teoretiska språkliga frågor. I den här artikeln ställs frågan om det inte är så att såväl den strukturella semantiken som prototypsemantiken kan vara riktiga samtidigt, att alltså språkliga betydelser kan vara såväl skarpt avgränsade gentemot varandra som vaga och oskarpa. Båda

teoririktningarna förefaller ju kunna göra välgrundade utsagor om språket. En möjlighet är att de beskriver olika aspekter av betydelsen och sålunda kompletterar varandra. Inom det strukturella paradigmet beskrivs språket med framgång som ett digitalt system såväl semantiskt som syntaktiskt, morfologiskt och fonologiskt sett. Prototyp teorierna beskriver hur människan kategoriserar en verklighet som inte entydigt låter sig indelas i skarpt avgränsbara delar. Prototyperna kan ses som i minnet sparade föreställningar om hur världen är uppbyggd och som en förutsättning för att människan ska kunna orientera sig i denna. Prototyperna är som sådana totalt oberoende av språket, de utgör ett slags ”naturliga” eller ”analoga” begrepp. Språket möjliggör genom sin digitala struktur en striktare begrepps bildning än annars vore möjligt.

Det är intressant att se hur denna syn på det språkliga tecknet som dubbelt kodat, dels digitalt, dels analogt, återspeglas i ordböckernas betydelsebeskrivningar där man i allmänhet mer eller mindre tydligt kan urskilja dels en betydelse definition (digital), dels exemplifieringar, ev. med illustrationer (analog). Detta ger stöd för antagandet att de idéer man fått utgående från andra observationer beträffande språkets dubbla kodning inte är helt utan rim och reson.

Men vilken nytta kan lexikografen, teoretiskt och praktiskt, ha av lingvistiska beskrivningar av språket. Det är knappast förnuftigt att försöka uppfinna hjulet på nytt. Visserligen kan man i detta fall inte ens säga att hjulet är uppfunnet, dvs. det finns ingen lingvistisk teori om vilken man kan säga att det är den slutliga, allmänt gällande teorin. Inom språkvetenskapen försöker man emellertid beskriva mänsklig kommunikation genom språket. Ordböckerna utgör själva exempel på komplicerade texter vars uppgift det är att förmedla kunskap om aspekter av språklig kommunikation. En central fråga är härvid hur människan överhuvudtaget perciperar och kognitivt bearbetar språkliga element.

Utgående från en modell som baserar sig på en kombinat-

ion av strukturell semantik och prototyp teori har jag här försökt förmedla en möjlig modell för hur människans mentala lexikon kan tänkas vara uppbyggt. Lexikografens uppgift är en helt annan. Han eller hon försöker skapa texter som på effektivast möjliga sätt förmår förmedla kunskap om ordförrådet i ett visst språk. Detta förutsätter kunskaper om hur människan förstår texter och därmed också om hur det mentala lexikonet är uppbyggt. Ordbokstexten måste alltså göra det möjligt för den enskilde ordboksanvändaren att på ett så effektivt och korrekt sätt som möjligt kunna integrera ordboksinformationen i sitt individuella mentala lexikon.

Som avslutning citerar jag Svensén (2004:4), där en uppfattning om relationen mellan lexikografi och lingvistik framförs som – i stort sett – överensstämmer med den som framförts i detta bidrag:

Somliga betraktar lexikografin som ett slags tillämpad lingvistik, medan andra ( däribland författaren till denna bok ) anser att den står på egna ben och inte bör ses som en lingvistisk deldisciplin. Däremot är alla tämligen överens om att lingvistiken utgör en viktig grundval för det lexikografiska arbetet, liksom att lexikografin och dess produkter har kunnat lämna viktiga bidrag till den lingvistiska forskningen.

”I stort sett” eftersom det ju ligger en viss motsägelse i att säga att lexikografin står på egna ben och att samtidigt hävda att lingvistiken utgör en viktig grundval för det lexikografiska arbetet. Denna ”motsägelse” uppstår om man inte tar i beaktande skillnaden mellan att se frågan som en strikt vetenskaplig och som en vetenskapspolitisk, liksom om man inte skiljer mellan teoretisk och praktisk lexikografi. Rent vetenskapligt är det ju tydligt att den teoretiska lexikografin, dvs. metalexikografin, och lexikologin starkt överlap-

par varandra, medan det vetenskapspolitiskt är helt legitimt att utveckla lexikografin som en egen disciplin.

## Litteratur

### Ordböcker

- COLLINS COBUILD = Collins *COBUILD. English Language Dictionary* (1993). London: HarperCollins Publisher.
- DUDEN = *Duden. Deutsches Universalwörterbuch* (2001): Mannheim, Leipzig, Wien & Zürich: Duden-Verlag.
- Kempcke, Günter (2000): *Wörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- SAOB = *Svenska Akademiens Ordbok*. <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>> (december 2012).
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009). Stockholm: Norstedts.

### Övrig litteratur

- Bergenholtz, Henning (1995): *Leksikografi. Hvad er det? I: Ásta Svavarsdóttir, Guðrún Kvaran & Jón Hilmar Jónsson (red.): Nordiske studier i leksikografi 3. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Reykjavík 7.–10. juni 1995.* (Skrifter utgitt av Nordisk forening for leksikografi, Skrift 3.), 37–49.
- Goldberg, Adele E. (2006): *Constructions at Work. The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Hannesdóttir, Anna Helga (2012): Ekvivalenser i tvåspråkig lexikografi. I: *LexicoNordica* 19, 39–58.
- Hartmann, Reinhard (2010): Has Lexicography Arrived as an Academic Discipline? Reviewing Progress in Dictionary Research during the Last Three Decades. I: Harry Lönnroth & Kristina



- Nikula (red.): *Nordiska studier i lexikografi 10. Rapport från Konferensen om lexikografi i Norden, Tammerfors 3–5 juni 2009.* (= Skrifter utgivna av Nordiska föreningen för lexikografi, Skrift 11.), 11–35.
- Hovmark, Henrik (2012): Betydningsbeskrivelse og prototypeteori. I: *LexicoNordica* 19, 59–78.
- Lorentzen, Henrik & Lars Trap-Jensen (2012): Nødvendigt, tilstrækkeligt, typisk? – nogle tanker om definitionspraksis. I: *LexicoNordica* 19, 79–101.
- Nikula, Henrik (1995): Exemplens funktion i ordböcker. I: Åsta Svavarsdóttir, Guðrún Kvaran & Jón Hilmar Jónsson (red.): *Nordiske studier i leksikografi 3. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Reykjavik 7.–10.6.1995.* (Skrifter utgitt av Nordisk forening for leksikografi, Skrift nr. 3.), 311–319.
- Nikula, Henrik (2012): *Der literarische Text – eine Fiktion. Aspekte der ästhetischen Kommunikation durch Sprache.* Tübingen: Francke Verlag.
- Rundell, Michael (2012): ‘It works in practice but will it work in theory?’ The uneasy relationship between lexicography and matters theoretical. I: Ruth Vatvedt Fjeld & Julie Matilde Torjussen (eds.): *Proceedings of the 15th EURALEX international Congress 7–11 August, 2012 in Oslo.* Oslo: Oslo Universitet, 47–92.
- Svensén, Bo (2004): *Handbok i lexikografi. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik.* (Andra, omarbetade och utökade upplagan.) Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Taylor, John R. (2003): *Linguistic Categorization* (Third edition). Oxford: Oxford University Press.

Henrik Nikula  
 professor emeritus  
 Deutsche Philologie  
 FI-20014 Turun yliopisto  
 hennik@utu.fi